

СЕКЦІЯ 2 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.91/95

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-4-3>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИНЦИПУ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Куценко Владислав Ігорович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Національний університет «Запорізька політехніка»
kutsenkovi82@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0878-9360

Леоненко Тетяна Євгенівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Національний університет «Запорізька політехніка»
leonenko-t@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8466-7192

Шиян Ольга Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Національний університет «Запорізька політехніка»
dsshian@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2336-2314

Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів принципу розумності строків розгляду судом справи в цивільному судочинстві України. Складається зі вступу, двох розділів, висновків і літератури.

Метою статті є вирішення проблемних аспектів принципу розумності строків розгляду судом справи в цивільному судочинстві України на підставі аналізу наукових поглядів, теоретичних положень і законодавства.

Методи. У роботі використовуються діалектичний і системний підходи наукового пізнання, а також такі методи дослідження, як логіко-семантичний, аксіоматичний, герменевтичний, догматичний (формально-логічний), аналіз і синтез.

Результати. Досліджено розвиток наукового вчення стосовно формулювання дефініції «розумні строки», а також їхня важливість для цивільного правосуддя. Застосування комплексного методу до поширених думок учених дозволяє виокремити такі їх види. Перший об'єднує таких, які характеризують зазначену дефініцію, розкривають загальне бачення щодо своєчасності здійснення кожним учасником судового процесу особистих процедурних компетенцій. Другий вид узагальнює таких, які роблять акцент на специфічних рисах розумності строків. І, на завершення, третій вид налічує науковців, які визначають часовий інтервал поміж завершенням і початком здійснення права на захист особи як фундаментальну частину розумності термінів. Результатами статті є комплексне дослідження принципу розумності строків розгляду судом справи в цивільному судочинстві України та формулювання на підставі цього його авторської дефініції.

Висновки. Зроблено висновки про подальшу актуалізацію цієї проблематики. Пропонується розглядати принцип розумності строків розгляду справи судом у цивільному процесуальному праві України як одне з найбільш загальних, основних вихідних положень цивільного судочинства, що визначає терміни, у які здійснюються неупереджені, справедливі та своєчасні вирішення та розгляд цивільних справ із

ціллю ефективної охорони оспорюваних, невизнаних чи порушених інтересів держави, інтересів і прав юридичних осіб, інтересів, свобод або прав фізичних осіб.

Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, процесуальні принципи, керівні ідеї, керівні положення, засади, розумний строк, розгляд справи.

THE PROBLEMATIC ASPECTS OF THE PRINCIPLE OF REASONABLENESS OF TERMS OF CONSIDERATION OF THE CASE BY THE COURT IN THE CIVIL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Kutsenko Vladyslav Ihorovych,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Criminal, Civil and International Law
of the Faculty of Law
“Zaporizhzhia Polytechnic” National University
kutsenkovi82@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0878-9360

Leonenko Tetiana Yevgenivna,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Head of the Department of Criminal, Civil and International Law
of the Faculty of Law
“Zaporizhzhia Polytechnic” National University
leonenko-t@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8466-7192

Shyian Olha Yuriivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal, Civil and International Law
of the Faculty of Law
“Zaporizhzhia Polytechnic” National University
dsshiyan@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2336-2314

The article is devoted to the study of the problematic aspects of the principle of reasonableness of the terms of consideration of the case by the court in the civil proceedings of Ukraine. It consists of an introduction, two chapters, conclusions and references.

The purpose of the article is to solve the problematic aspects of the principle of reasonableness of the terms of consideration of the case by the court in the civil proceedings of Ukraine on the basis of the analysis of scientific views, theoretical provisions and legislation.

Methods. *The work uses dialectical and systemic approaches to scientific knowledge, as well as such research methods as logical-semantic, axiomatic, hermeneutic, dogmatic (formal-logical), analysis and synthesis.*

Results. *The development of scientific teaching regarding the formulation of the definition of “reasonable terms”, as well as their importance for civil justice, is studied. The application of the complex method to the existing points of view of scientists allows us to distinguish the following types of them. The first unites those who characterize the specified definition, revealing a general vision regarding the timeliness of the exercise of personal procedural competences by each participant in the judicial process. The second type summarizes those that emphasize specific features of the reasonableness of terms. And, finally, the third type includes scholars who define the time interval between the end and the beginning of the exercise of the right to protect the person as a fundamental part of the reasonableness of the terms. The results of the article are a comprehensive study of the principle of reasonableness of the terms of consideration of the case by the court in the civil justice of Ukraine and, based on this wording, its author’s definition.*

Conclusions. *Conclusions were made about the further actualization of this issue. It is proposed to consider the principle of reasonableness of the terms of consideration of the case by the court in the civil procedural law of Ukraine as one of the most general, basic provisions of civil justice, which determines the terms in which impartial, fair and timely resolution and consideration of civil cases is carried out with the aim of effective protection of disputed, unrecognized or violated interests of the state, interests and rights of legal entities, interests, freedoms or rights of natural persons.*

Key words: *civil process, civil justice, procedural principles, guiding ideas, provisions, principles, reasonable term, consideration of case.*

Вступ. Згідно з п. 10 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) серед основних засад цивільного судочинства закріплені принцип розумності строків розгляду судом справи. Проблемні аспекти цього принципу в цивільному судочинстві України є вельми актуальними. Оскільки принцип розумності строків розгляду судом справи визначає засади часових рамок розгляду судами цивільної справи, реалізації цивільної процесуальної компетенції (системи процесуальних цивільних обов'язків і прав) учасниками цивільного судового процесу тощо. Деякі аспекти проблем принципу розумності строків розгляду справи судом розкривали в роботах такі вчені, як А. В. Андрушко, І. В. Атаманчук, В. В. Бонтлаб, Н. Ю. Голубева, О. А. Гончаренко, С. С. Дронов, Р. А. Калюжний, С. О. Короєд, М. П. Курило, О. О. Уварова й інші. Однак ці положення підлягають переосмисленню з урахуванням сучасних досягнень науки.

Мета статті – вирішення проблемних аспектів принципу розумності строків розгляду судом справи в цивільному судочинстві України на підставі аналізу наукових поглядів, теоретичних положень і законодавства.

1. Трансформування дефініції «розумних строків»

Передусім потрібно дослідити, як розвивалось наукове вчення стосовно формулювання дефініції «розумні строки», а так само їхню важливість для цивільного правосуддя. Застосування комплексного методу до наявних думок учених дозволяє виокремити такі їх види. Перший об'єднує таких, які характеризують зазначену дефініцію розкриттям загального бачення щодо своєчасності здійснення кожним учасником судового процесу особистих процесурних компетенцій. Другий вид узагальнює таких, які роблять акцент на специфічних рисах розумності строків. І, на завершення, третій вид налічує науковців, які визначають часовий інтервал поміж завершенням і початком здійснення права на захист особи як фундаментальну частину розумності термінів (Дронов, 2018: 95).

Щодо першої групи науковців, зазначимо позицію М. О. Сороки, який обґрунтовує, що у правосудді процедурні терміни полягають у конфігурації генези та буття особистих компетенцій, що являють сутність процедурних зв'язків у цій галузі, так само, як часова (темпоральна) конфігурація руху процедурних зв'язків стосовно здійснення судочинства (Сорока, 2011: 11).

Окремі вчені під таким строком розуміють час реалізації рішення суду, що гарантує фактичний захист законного інтересу чи права зацікавленої особи, чи термін судочинства. Отже, саме у зв'язку з дослідженням цього положення припустимо виділити провідну ознаку розумного часу – стандартизований показник під час правосуддя розумного часу загалом для цивільного судочинства, тоді як у межах конкретного цивільного провадження, хоч стосовно вирішення схожих, такий час може мати розбіжний характер.

Переходячи до другої групи, представимо думку про те, що під розумним необхідно

розуміти час, що є об'єктивно допустимим та потрібним для реалізації. Фундаментальним у цій думці є те, що розумний строк, беручи до уваги контури деяких його положень, визначає системний підхід до розгляду його сутності та характеризує точність у прикладному здійсненні.

Недотримання часу та повільність вирішення проваджень властиві майже всім державам. Про це свідчить як практика суду, так і розвідки, проведені у 2002 р. Європейською комісією з питань ефективності правосуддя між усіх держав Європи. Було з'ясовано, що типовий час вирішення трудових спорів становить більше 3 місяців (Королівство Нідерландів, Королівство Іспанія), 440 днів (Республіка Словенія), 695 днів (Італійська Республіка). Справи стосовно розірвання шлюбу вирішуються протягом 82 днів (Румунія), 104 дні (Королівство Нідерландів), 10,2 місяців (Федеративна Республіка Німеччина), 348 днів (Французька Республіка), 359 днів (Португальська Республіка). Отже, можна дійти висновку, що вітчизняна практика судового зволікання не є винятковою.

Третьої групи стосується твердження О. В. Андрійчука про те, що під розумним строком варто розглядати систему процесуальних термінів, визначених процесуальним законом для своєчасного, неупередженого та справедливого розгляду провадження для охорони оспорюваних, невизнаних або порушених інтересів країни, інтересів і прав юридичних осіб, інтересів, свобод або прав фізичних осіб без безпідставних затримок, перебіг яких починається із дня відкриття провадження у справі, а завершується реалізацією остаточного рішення чи набранням ним чинності, без втрати його змісту та перспективи досягнення прикладної мети зацікавлених осіб (Андрійчук, 2009: 14). Розумним терміном необхідно вважати логічно вмотивований і такий, який відповідає змісту та букві норми процесуального права, період часу, протягом якого суд має вирішити кримінальне, господарське або цивільне провадження по суті, а компетентні органи – гарантувати примусову реалізацію рішення суду, що набрав чинності.

Розумність – це процедурний строк, тривалість якого є найкращою (потрібною та достатньою), з метою проголошення акта суду, здійснення процедурного діяння, закінчення визначеного етапу кримінального процесу у кримінальному провадженні, що гарантує виконання покликання кримінального правосуддя.

Як зазначає О. В. Рожнов, оперативність тлумачиться як невіддільна вимога досягнення ефективності судочинства, спроможного гарантувати стандарти охорони судом прав особи (Рожнов, 2000: 4).

2. Розумність строків розгляду справи судом

Відповідно до постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення»

від 17 жовтня 2014 р. № 11, у дослідженні діяльності судових органів і взагалі інших органів державної влади необхідно зважати на вчасне видавання виконавчого документа та спрямування його до організації, уповноваженої реалізувати рішення суду; вчасність і повноту застосування судом засобів щодо суб'єктів судочинства та других осіб у галузі реалізації судочинства, спрямованих на недопущення їхнього процедурного бюрократизму у провадженні та їхньої процедурної недобросовісності, зокрема і стосовно контролювання за термінами проведення експертного дослідження; вчасне заповнення протоколу щодо процедурних дій та журналу засідання суду; повноту реалізації судом контролювання за здійсненням робітниками судового апарату власних посадових функцій, зокрема стосовно вручення повісток особам, які беруть участь у провадженні, з повідомленням щодо місця та дати засідання суду; час складання судом мотивованого рішення суду та спрямування його особам, які брали участь у провадженні; провадження засідань суду у визначений строк; вчасність призначення провадження до вирішення судом. Як видно, Пленум у цій постанові передбачає досить вагомий список згаданих діянь, що мають позначатися на темпоральності цивільного судочинства. Необхідно зауважити, що вказані раніше функції органів державної влади відбиті в рішеннях Європейського суду з прав людини (Лагута, 2013: 330).

Отже, показовим є статистичне дослідження практики Європейського суду з прав людини за 1959–2011 рр., де зазначено, що кількість заяв, за якими доведено недотримання країнами права на законне правосуддя, становить майже половину (45,01%) від суцільної кількості проваджень проти держав – членів Ради Європи. Основною проблемою в цьому контексті є суттєве затягування розгляду справ на національному рівні судовими органами. Водночас частина проваджень, у яких Європейський судом з прав людини доведено недотримання нашою державою права на законне правосуддя, є найбільшою (33% від суцільної кількості рішень, винесених проти нашої держави) (Гончаренко, 2012: 126).

Поміж головних обставин зволікання вирішення проваджень із провини країни зазвичай вказують: брак належної кількості помічників і суддів, брак коштів на здійснення правосуддя, чимале завантаження правосуддя тощо, що погано позначається, серед іншого, на здійсненні правосуддя загалом і належному виконанні повідомлень і викликів суду зокрема (Лагута, 2013: 330).

Уважаємо за потрібне згадати думку В.В. Буги, який підкреслює, що головну роль серед особистих чинників, що позначаються на недотриманні процедурних термінів у разі вирішення цивільних проваджень, відіграє ступінь суддівської кваліфікації (підготовки), вторинну – добросовісне суддівське ставлення до власних посадових обов'язків, наступну – відповідальна підготовка та дослідження провадження до його вирішення (Буга, 2012: 254–255).

Згідно з постановою Пленуму Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» від 17 жовтня 2014 р. № 11, у визначенні для позивача значення процесу та його характеру необхідно встановлювати рівень небезпеки для позивача та вагомість змісту спору, зокрема, якщо мають місце провадження стосовно опіки над неповнолітніми; провадження, зумовлені хворобами позивача; провадження із трудових спорів; провадження, що потребують невідкладного винесення рішення тощо.

С. С. Дроновим, у результаті проведеного ним дослідження, слушно формулюється власна дефініція поняття «засади розумного терміну розгляду справи», що полягає у здійсненні в найкоротший термін суб'єктами цивільного судочинства та судовими органами діянь, які є достатніми для ефективної охорони оспорюваних, невизнаних чи порушених інтересів, свобод або прав осіб (Дронов, 2019: 109).

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦПК України завданням цивільного процесу є неупереджені, справедливі та своєчасні вирішення та розгляд цивільних справ із ціллю ефективної охорони оспорюваних, невизнаних чи порушених інтересів держави, інтересів і прав юридичних осіб, інтересів, свобод або прав фізичних осіб.

Уважаємо, що розумний строк розгляду судом справи в цивільному процесуальному праві України – це термін, у який здійснюються неупереджені, справедливі та своєчасні вирішення та розгляд цивільних справ із ціллю ефективної охорони оспорюваних, невизнаних чи порушених інтересів держави, інтересів і прав юридичних осіб, інтересів, свобод або прав фізичних осіб.

Тому пропонуємо розглядати принцип розумності строків розгляду судом справи в цивільному процесуальному праві України як одне з найбільш загальних, основних вихідних положень цивільного судочинства, що визначає терміни, у які здійснюються неупереджені, справедливі та своєчасні вирішення та розгляд цивільних справ із ціллю ефективної охорони оспорюваних, невизнаних чи порушених інтересів держави, інтересів і прав юридичних осіб, інтересів, свобод або прав фізичних осіб.

Висновки. Отже, на підставі аналізу наукових поглядів, теоретичних положень і законодавства, у результаті розгляду проблемних аспектів принципу розумності строків розгляду судом справи в цивільному судочинстві України зроблено висновки про подальшу актуалізацію цієї проблематики. Пропонується розглядати принцип розумності строків розгляду судом справи в цивільному процесуальному праві України як одне з найбільш загальних, основних вихідних положень цивільного судочинства, що визначає терміни, у які здійснюються неупереджені, справедливі та своєчасні вирішення та розгляд цивільних справ із ціллю ефективної охорони оспорюваних, невизнаних чи порушених інтересів держави, інтересів і прав юридичних осіб, інтересів, свобод або прав фізичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дронов С.С. Система дослідження принципу розумного строку розгляду справи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5. Т. 1. С. 93–97.
2. Сорока М.О. Процесуальні строки в адміністративному судочинстві : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Ірпінь, 2011. 23 с.
3. Андрійчук О.В. Процесуальні строки у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 20 с.
4. Рожнов О.В. Принцип оперативності в цивільному процесуальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 20 с.
5. Лагута В.О. Критерії визначення розумних строків. *Форум права*. 2013. № 3. С. 328–332.
6. Гончаренко О.А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2012. № 3. С. 126–131.
7. Буга В.В. Процесуальні засоби дотримання процесуальних строків. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 254–259.
8. Дронов С.С. Темпоральні принципи цивільного судочинства України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : НАВС, 2019. 225 с.

REFERENCES

1. Dronov, S.S. (2018). Systema doslidzhennia pryntsyphu rozumnoho stroku rozghliadu spravy [The system of research on the principle of a reasonable period of consideration of a case]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava – Science release public and private law*. Issue 5. Vol. 1. P. 93–97 [in Ukrainian].
2. Soroka, M.O. (2011). Protsesualni stroky v administratyvnomu sudochynstvi [Procedural terms in administrative proceedings]: avtoreferat ... dysertatsii kandydata yurydychnykh

nauk – Abstract of Ph.D. dissertation. Irpin: Natsionalnyy universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].

3. Andriychuk, O.V. (2009). Protsesualni stroky u tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Procedural terms in the civil process of Ukraine]: avtoreferat ... dysertatsii kandydata yurydychnykh nauk – Abstract of Ph.D. dissertation. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

4. Rozhnov, O.V. (2000). Pryntsyph operatyvnosti v tsyvilnomu protsesualnomu pravi [The principle of efficiency in civil procedural law]: avtoreferat ... dysertatsii kandydata yurydychnykh nauk – Abstract of Ph.D. dissertation. Kharkiv: Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].

5. Laguta, V.O. (2013). Kryterii vyznachennia rozumnykh strokiv [Criteria for determining reasonable terms]. *Forum prava – Law forum*. № 3. P. 328–332 [in Ukrainian].

6. Goncharenko, O.A. (2012). “Rozumnyy strok” rozghliadu spravy u praktytsi Yevropeyskoho sudu z prav liudyny [“Reasonable term” of case consideration in the practice of the European Court of Human Rights]. *Forum prava – Law forum*. № 3. P. 126–131 [in Ukrainian].

7. Buga, V.V. (2012). Protsesualni zasoby dotrymanna protsesualnykh strokiv [Procedural means of compliance with procedural terms]. *Pravo i bezpeka – Law and Security*. № 4. P. 254–259 [in Ukrainian].

8. Dronov, S.S. (2019). Temporalni pryntsyphy tsyvilnoho sudochynstva Ukrainy [Temporal principles of civil justice of Ukraine]: Dysertatsiia kandydata yurydychnykh nauk – Ph.D. dissertation. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnykh sprav [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 27.07.2023.
The article was received 27 July 2023.*